

in vzpostavitev kriterijev za identifikacijo tistih, ki si »zaslužijo« odrešitev; časovna umestitev možnosti očiščenja in pokore v obdobje po smrti in pred poslednjo sodbo; učinkovitost priprošenj živih; realnost čistilnega ognja in prostorska umestitev vic kot dejanskega in specifičnega tretjega kraja med peklom in nebesi; nepogrešljivost Cerkev pri procesih odrešitve posameznikov in ohranjanja družbenih vezi med rajnimi in živimi ter njuna racionalizacija in ekonomizacija. O sočasnem obstoju teh elementov je po Le Goffu mogoče govoriti v obdobju med koncem 12. in začetkom 13. stoletja. Pri časovni in prostorski umestitvi vznika sta poudarjeni vlogi pariškega sholastičnega okolja, v katerem sta se zlila »urbani intelektualizem in samostanski ideal« (str. 252), ter meniških redov, ki so se posvečali odnosom med prebivalci tega in onega sveta, teoretske razmisleke pa uspešno udejanjali v liturgijah in drugih religioznih praksah. Zadnji del knjige je namenjen »zmagoslavju« vic. Glavnina teoloških razmislekov naj bi bila zaključena okoli leta 1274, ko so na drugem lyonskem koncilu prepričanje o obstoju vic razglasili za dogmo. Da tudi po prvotni utrditvi in institucionalni posvetitvi ni šlo brez zapletov, Le Goff pokaže z orisom tako notranjih (latinskih) sholastičnih trenj kot bojov o pravovernosti s heretiki in Grki. Rimskokatoliška teologija je slavila tako na teoretskem kot praktičnem področju. Z izjemno učinkovito, razširjeno in globoko zasidrano pastoralo so se vice in njeni učinki razširili po vsem družbenem telesu, vrh analiziranega procesa pa predstavlja njihovo »poetično zmagoslavje« – Dantejeva Božanska komedija.

Zgodovina vic pa z Le Goffovo analizo njihovega nastanka, razvoja in razširjanja med 4. in 14. stoletjem nikakor ni zaključena. Ne njihova interna dinamika ne notranji odnosi onstranstva ali pa povezave s širšim družbenim imaginarijem od takrat niso mirovali. Avtor poudarja tako vzpostavitev krožnega sistema solidarnosti kot proces dramatizacije poslednjih trenutkov – morda pa je pastorala vice žrtvovala za zasidranje mehanizmov odrešenja in groženj pred pogubo? V odgovor bi bilo treba opraviti podobno analizo tako raja kot pekla, poudarja Le Goff. V času, ko ponovno prevladujejo binarni razmisleki, se pridružujemo avtorjevi priprošnji, da bi v naših družbah in posameznikih za vselej ostal prostor za odtenke, razmerja, mere, stopnje, meje, ritem in upanje. Menimo, da Le Goffova obsežno zastavljena, a ustrezno zamejena in kompetentno izpeljana zgodovinska analiza družbenega elementa, ki za nas vse prevečkrat predstavlja nepomembno izmišljotino, nekaj nedojemljivega ali pa popolnoma jasnega, k uredniševanju tega nedvomno prispeva. Kraja časa za njeno prebiranje ne bi smela voditi v večno pogubo; da pa pregreha ne bi bila pretirano žgoča, priporočamo, da si ga malce odščipnete še za ustrezno spokoritev.

Irenej Jerič

Michel Foucault: Rojstvo klinike. Ljubljana: Študentska založba, 2009. 298 strani (ISBN: 978-961-242-265-3), 29 evrov

Kaj je bolezen, kako se je v medicini spreminjalo njeno določanje, razmerje med njo in telesom, med telesom in življenjem, med življenjem in smrtjo; kako se je spreminjal način človekovega samodojemanja? V *Rojstvu klinike*, zadnjem delu Michela Foucaulta, ki je skoraj pol stoletja po njenem prvem izidu v prevodu Jelke Kernev Štrajn na voljo tudi slovenskim bralcem, se avtor v svoji kompleksni analizi posveča prav tem spremembam. Vendar pa Foucault še pred začetkom same analize svojo pozornost nameni načinu njene izpeljave: »Ali ni mogoče izpeljati diskurzivne analize, ki bi se izmaknila usodnosti komentarja in ne bi predpostavljala nikakršnega ostanka, nikakršnega presežka v tem, kar je bilo rečeno, marveč sólo dejstvo njegovega

zgodovinskega ponavljanja? /.../ Pomen neke izjave tako ne bi bil opredeljen z zakladom namer, ki bi jih utegnili vsebovati; namer, ki bi ga razkrivale in hkrati zakrivale, pač pa z razliko, ki ga oblikuje glede na druge resnične ali možne sočasne izjave« (str. 21–22).

Foucaulta tukaj zanima možnost analize, ki se ne bi ukvarjala z vprašanjem, kaj je nekdo v resnici hotel reči, niti je ne bo zanimal temelj, ki leži pod vsem izrečenim. Ne, zanimal jo bo prav diskurz sam v svojem pojavljanju, pravilih, ki določajo zakon njegove ponovitve, obliki njegovega zajetja in vzpostavljanja tega, o čemer se govori in kar akumulira vednost. Opirajoč se na njegovo kasnejše delo, *Arheologijo vednosti*, bi lahko rekel, da gre Foucaultu za preučevanje sprememb *diskurzivne formacije* – kompleksnega svežnja relacij, ki deluje kot pravilo za tvorjenje izjav, kjer pa ta formacija ni neki kraj ali substanca, ampak sistem disperzije, regularnosti, ki jo lahko razberemo iz izjav samih. Foucaulta tako, podobno kot Canguilhema v njegovem pristopu k znanostim, zanima način, na katerega se prek zgodovinskih prelomov preureja sam diskurzivni prostor, v katerem se lahko izreka resnica, ne pa neomadeževana resnica sama: »Tu bi radi poskusili analizo ene vrste diskurza – diskurza medicinskega izkustva – v obdobju, ko je ta pred nastopom velikih odkritij devetnajstega stoletja spremenil bolj svojo sistematičnost kot pa svojo snov. Klinika je nov prerez skozi stvari in hkrati načelo njihovega ubesedenja v govorici, ki smo se je navadili prepoznavati kot govorico 'pozitivne znanosti'« (str. 22). Kako se torej spremenijo diskurzi, ki zajemajo in objektivizirajo bolezen, življenje in smrt? Kako se spremenijo medicina, ki se bo, v primerjavi s tisto iz 18. stoletja, v 19. stoletju bolj kot z zdravjem ukvarjala z normalnostjo (str. 69)?

Ob koncu 18. stoletja, ki tudi sicer v Foucaultovih delih predstavlja specifično mesto zgotovitve diskontinuitet na številnih drugih področjih (norosti, seksualnosti, kaznovanja, vladanja), lahko tako na področju medicine slišimo klic proti metafiziki sistematičnosti, klic, ki mitično poziva k vrnitvi k »izvirni« obliki medicinskega *opazovanja*. In če se ta klic v svojih začetkih sliši kot poziv k spremembi načina poučevanja, kjer bi *pogled* na način preizkusa pri bolnikih razvozlaval uprizorjene znake že vzpostavljene vednosti o neki bolezni (str. 100–103), pa se sam ta pogled kmalu ne bo več zadovoljil le z ugotavljanjem, ampak bo sam *odkrival* resnico (str. 111–112): »Klinični pogled ima to paradokсно lastnost, da *sliši govorico*, medtem ko zaznava določen *prizor*« (str. 163). Pogled, ki se v molku zadrži posega in teoretskega predsodka, mora kot resnico obnoviti to, kar stvari v svojem poteku govorijo v svoji izvirni tišini (str. 163–165). Če hočemo tako pri klasifikatorični medicini, sledeč botaničnemu modelu, ugotoviti, po čem je moč spoznati idealno *bistvo* bolezni, pa klinična medicina v svojem polju bolezen zreducira na zgolj tisto, kar je dostopno pogledu: »Bolezen se nahaja samo v tem, kar je vidno in potemtakem izrekljivo« (str. 147). Na ravni besed naj se obnovi zgodovina, ki zajame celoten obstoj bolezni. Pogled odkriva in zbira vednost, kar pa tudi pomeni, da se plačevanje bolnišnic in pomoči revnim za bogate tudi *izplača* – ko zdravijo in opazujejo revne, vedno več vedo tudi o samih sebi. Vendar pa ta pogled ne bo opazoval le dogajanja na površini, ampak bo s svojo izurjenostjo na njej opazil tudi tista bistvena znamenja, ki prihajajo iz globine telesa. Izostril se bo v *bežnem pogledu*, ki bo ne le z vidom, ampak tudi sluhom in tipom uspel razpoznati znake, ki jih bolezen iz notranjosti kaže na površini. »Vednost se odvija v skladu z igro *ovojnic*; skriti element privzame obliko in ritem skrite vsebine, kar ga naredi *presojnega* kot *pajčolan*« (str. 240). A kako naj na površini razberemo projekcijo notranjega, če ne vemo, kaj se v tej notranjosti dogaja, če nam neposredni pogled zastira življenje samo? Tu se klinična metoda sreča s patološko anatomijo, seciranjem trupel, identifikacijo sprememb in lociranjem sedeža bolezni: »Ko enkrat spoznamo in obvladamo smrt kot stalni pojav in hkrati spremenljivo manifestacijo, lahko, zahvaljujoč tej odprtosti v čas, rekonstruiramo razvoj celega niza bolezni« (str. 211). Smrt tako postane človekova nevidna resnica, je temeljnega pomena za *singularnost* bolezenskega stanja in njegovih *individualnih* modifikacij. Govorica in smrt bosta znanstveni zaznavi ponudila to, kar je zanj tako dolgo ostajalo nevidno: *posameznikovo vednost*.

Smrt tako postane tisto, čemur življenje in bolezen *izrekata svojo resnico*, ona ju označuje za to, kar sta. In tisto, kar povzroči bolezen, ni več neka patološka vrsta, ki bi se prikradla v telo, ampak je telo samo tisto, ki zboli, bolezen se dejansko *utelesi*, degeneracija pa postane načelo s smrtjo prežetega življenja. Hkrati na začetku 19. stoletja izgine tudi *bit* bolezní – ta je sedaj le še premikanje tkiv, ki se odzovejo na določeno vzdraženje.

Izkušnja individualnosti je tako v moderni izkušnji povezana s smrtjo, kjer je končnosti pridana pozitivna moč: »Za našo kulturo bo tudi v prihodnje vsekakor odločilno, da je njen prvi znanstveni diskurz o posamezniku moral skozi ta moment smrti. /.../ [M]edicina modernemu človeku ponuja trdovraten in pomirjujoč obraz njegove končnosti. V medicini se smrt neskončno ponavlja, toda medicina ima hkrati tudi moč, da jo zaroti« (str. 280–281). Obenem pa si medicinska izkušnja, v kateri se človek kot objekt znanosti konstituirá prek sklicevanja na lastno uničenje, deli sorodnost ne le s freudovskim človekom, pač pa tudi z lirično izkušnjo 19. stoletja; žene jih to isto gibalo, vpleteno v filozofsko opredelitev človeka: »Hölderlinov Empedokles, ki se prostovoljno povzpne do samega roba Etné, predstavlja smrt poslednjega posrednika med smrtniki in Olimpom. /.../ [J]e plamen, ki se vrača v svoj rodni ogenj, za njim pa kot edina sled ostaja prav tisto, kar je morala odpraviti njegova smrt: lepa, zaprta oblika individualnosti« (str. 282). Med številnimi diskontinuitetami, ki jih bo Foucault opazil v tem obdobju, se tako *Rojstvo klinike* osredotoča na naddrobno ekspliciranje sprememb v polju medicine, ki pa se v prerazporeditvah razmerij med videnim in rečenim, življenjem in smrtjo ter vzpostavljanjem posameznika kot objekta znanosti čutijo tudi daleč onkraj svojega polja vednosti, vse do človekovega samodojemanja. Hkrati je v primerjavi z nekaterimi njegovimi drugimi deli za to študijo tudi značilno, da na račun kompleksne analize premikov v polju medicine manjšo pozornost nameni analizi širših oblastnih učinkov teh sprememb, obenem pa Foucaultov poetični stil interpretacije – kljub njegovi izpiljenosti – na nekaterih mestih morda kliče po manj metaforični in bolj jasno razumljivi opredelitvi. *Rojstvo klinike* tako predstavlja dober primer podrobne analize prelomov v polju medicine in sprememb v človekovi samoopredelitvi, ki lahko v današnjem času, kjer zdravo življenje vedno bolj pridobiva na pomenu, zagotovo služi kot koristen vpogled v razumevanje razvoja diskurzivnih mrež, ki krojijo naše vsakdanje izkustvo.